

АНТИЧНИЙ СВІТ В ПОЕЗІЇ Ф. ГЕЛЬДЕРЛІНА

Поезія Ф.Гельдерліна це – ціла епоха в духовному житті Німеччини. Шанувальники Ф.Гельдерліна знаходять в його особі все: національного пророка і вчителя, великого філософа, великого філолога, навіть великого юриста з найдосконалішими поглядами на природу права. При всьому захопленні одне незмінне: надзвичайне місце Ф.Гельдерліна в історії німецької поезії, – після Гете і Шіллера, – а також в історії німецької мови. Така репутація Ф.Гельдерліна в наші дні – явище нове і невивчене, він стояв поза енською школою, ні з ким із романтиків школи не спілкувався, не мав підтримки в жодному із літературних угруповань, цілком залишений на самого себе та власну невідомість. У XVIII ст. Ф.Гельдерліна майже зовсім не знали. Його напівзнали і то лише деякі, у XIX ст. Але серед цих деяких ми знаходимо імена Гете, Шіллера, Августа Шлегеля, Арніма, Беттіни, Brentano і німецького республіканця, майже єдиного друга Ісаака Сінклера. Справжня слава його почалася не раніше, аніж пів століття тому, наші старші сучасники вперше прочитали майже все написане ним й заклали основу для вивчення його біографії, залишених ним текстів, його літературних зв'язків та стосунків.

Тому тема даної статті є, на наш погляд, актуальною і представляє науковий інтерес.

Аналізуючи сутність поезії Ф.Гельдерліна, неможливо не звернути увагу на зацікавленість поета Елладою, яка відчувається майже в кожному вірші. Отже, одним із завдань нашої роботи є осмислення визначення ролі античності в поезії і світосприйнятті поета.

Стародавня Греція і римська міфологія є одним із головних тем, на яких базується вся поезія Ф.Гельдерліна. Серед світових поетів він, мабуть, був найпереконливішим, найстійкішим ентузіастом античності. Цілком звернений до майбутнього, він завжди пам'ятав Стародавню Елладу. В цьому і не було протиріччя. Еллада була для нього тією країною, чий устрій і культура повинні відродитися в Європі. Заглиблюючись в Елладу він згадував майбутнє і прискорював його прихід.

Ф.Гельдерлін воскресив по-своєму античну міфологію і античних богів. Він зовсім не був реставратором античного Олімпу і всього, що було там. У нього власні боги – найвищий бог у нього – ефір, якого не було у предків. Шатобріан сказав, що міфологія применшує природу, – (*la Mythologie rapetissait la Nature*), дуже багато богів роздрібнюють природний світ, надають малий формат явищам, які знаходяться у них під охороною. Ф.Гельдерлін скоротив населення Олімпу, – окрім отця Ефіру на Олімпі знаходяться у нього мати Земля, Геліос, Апполон, пізніше Діоніс. Він спрощує античну міфологію, тому йому не потрібен високий стиль для неї, богів він допускає як сили, як образ цих сил, боги не розділяють, вони збирають світ в єдине ціле.

Боги у Ф.Гельдерліна дещо антропоморфні, бо він дуже стримано і жадібно робить їх подібними до людей. Вони ніби звертаються до людини здалека – ми не цураємося тебе, ти можеш піднятися до нас. Гельдерліновські боги – істоти близькі до універсальності, їх небагато і тому велика доля універсальності випадає на кожного з них. Світ природи – їх дім, вони влаштувалися тут легко.

Вчені автори хочуть нас переконати, що поет якимось історичним чудом в недоторканості зберіг в собі віру в богів. Ці автори, вважаємо ми, помилялися. Ф.Гельдерлін вірив не в богів, а в людину, в її розвиток, в її нескінченні божественні можливості. „Але людина це — Бог, коли вона людина насправді”, – говориться в поезії Гельдерліна, що є дуже близьким до положень, з якими з часом виступить Фейєрбах і його послідовники.

Ф.Гельдерлін в темах сучасності використовував античні віршовані форми. За прикладом стародавніх поетів він писав в жанрі од, дифірамбів, послань, ідилій. Він користувався їх епічними розмірами – гекзаметром з тензиметром. З часом він став використовувати складні строфічні структури – алкеєва строфа, асклепадова строфа, – відомі в античній Європі, переважно, через Горація, який дав популярність цим грецьким формам в рідній йому античній ліриці. Свою Німеччину Ф.Гельдерлін зображував тією ж художньою мовою античності. Образ Німеччини звеличувався, Гельдерлінівська Швабія, виражена в античних образах і формах, світилася передчуттям майбутніх громадянських свобод, країна поневолених селян подавалася так, ніби вона мала перевагу над республікою самостійних землеробів елінського або ж латинського типів.

Ф.Гельдерлін не прибирав і не прикрашав того, що є. Він закликав змінити існуюче, прикрасити його.

Яскравий приклад того, як змінився образ Німеччини в поезії Ф.Гельдерліна можна знайти в його віршах від 1799 р. – „Mein”, „Neskar”, „Heidelber”.

У вірші „Heidelber” зображується старонімецьке місто. Сучасний Гельдерберг втрачає самого себе, щоб себе ж і знайти у новому вигляді. Відбувається перехід із образу в образ.

У цьому вірші ріка, на якій стоїть місто, названа юнаком у дусі античної міфології. Говориться про мости, повозки, замки:

Wie von Göttern gesandt, fesselt' ein Zauber einst
Auf die Brücke mich an, da ich vorüberging,
und herein in die Berge,
mir die reizende Ferne schien,
und der Jüngling, der Strom, fort in die Ebne zog,
Traurigfroh, wie das Herz, wenn es, sich selbst zu schön,
Liebend unterzugehen,
In die Fluten der Zeit sich wirft.

В античній структурі цього вірша усі предмети настільки збільшуються і стають важчими, наскільки це можливо для поезії Ф.Гельдерліна і його стилю.

Антична форма дозволяє художникові по-особливому зв'язувати національне з інтернаціональним. Німеччина, змальована через античний образ, залишалася у нього країною німців і в той же час стояла відкритою перед іншими націями, доступною їм. Антична культура в цілому мала виконувати і виконувала ту роль, яка належала ще і в часи Ф.Гельдерліна одній із античних мов – латинській. Як відомо, ця мова декілька століть служила міжнародному спілкуванню в літературі і в науці.

У вірші „Die Götter” Ф.Гельдерлін стверджує свою міфологію, вона не релігійного походження, а лише втілення палаючого духу поета, для якого боги є священними, творчими силами. Ефір пробуджує думки і почуття, Геліос переконує нас у сміливості, яка походить від сонячних променів, пронизуючи груди. І нещасна та людина, якій незрозумілі думки про богів; для неї весь світ – ніч, і не має ні пісні, ні радості в її серці:

Du stiller Äther! Immer bewahrst du schön
Die Seele mir im Schmerz, und es adelt sich
Zur Tapferkeit vor deinen Strahlen,
Helios! Oft die emporte Brust mir.
Ihr guten Götter! Arm ist, wer euch nicht kennt,
Im rohen Busen ruhet der Zwist ihm hie,
Und Nacht ist ihm die Welt und keine
Freunde gedeihet und kein Gesand ihm.

Стосунки між людьми і богами – одна із тем, яка постійно хвилює поета. Що розрізняє їх між собою і що зближує? Боги непідвласні долі і в цьому їхня величність над людським родом. Але людина мусить і може стати рівною богові, у неї є для цього достатньо творчих сил, лише бракує діяльності, рішучості, щоб здолати волю долі.

Майбутнє людство він бачив як вільне гармонійне суспільство, схоже з Афінами. Ф.Гельдерліну було притаманне уявлення про античність, як про часи героїчних звершень. Гуманність і благородність, любов до страждущого людства і готовність до самопожертви стають мотивом його лірики.

Звичайно, що в уяві поета з'являвся гордий Олімп, який викликав величезну кількість образних ситуацій. Звідси народжувалися метафори: по сходинах гір піднімається сонце на небо і по цим же сходам заходить:

Wohl manches Land der lebenden Erde möcht
Ich sehn, und öfters über die Berge enteilt
Das Herz mir, und die Wünsche wandern
Über das Meer, zu den Ufern, die mir
Vor andern, so ist kenne, gespiesen sind.

Міфологія і географічне переплітаються в поезії Гельдерліна між собою. Міф входить в життя, як його складова частина. Життя набирає силу міфу, легенди. Гірська вершина і глибоке провалля, на дні якого вирує потік або

звідки виривається вулканічний вогонь – ось образи, продиктовані поету діалектикою природи, які сприймаються ним стихійно. Образи гірських вершин і земних глибин присутні в трактуванні старогрецького міфу про бунтарів титанів, які повстали проти Зевса і олімпійців. Титани штурмували небо, але потерпіли поразки, і Зевс кидає їх у безодню. Сміливі титани-бунтарі з'являються в поезії Гельдерліна, як сили, що не скоряються тиранії.

Проблема свободи і волі добре прослідковується у вірші „Hymne an die Freiheit”. Саме як її бачив поет? Він, як завжди, дивиться в далеке минуле, коли на землі царила серед людей любов.

У вік свободи людина була рівною богу, в еру вседозволеності і примусу вона перетворюється в розчавлену істоту. Все духовне і прекрасне принижене, і поет знову закликає Любов і Свободу прийти на Землю, відтворити братерство між людьми. У гімні виступають алегоричні образи Любові, Пихатості і т.д. Але ж ми їх сприймаємо не як абстракції. Всі ці образи сповнені певним реальним змістом. Ф.Гельдерлін знає як може прийти свобода на рідну землю:

Dann am süßen heißerrungnen Ziele,
Wenn der Ernte großer Tag beginnt,
Wenn verödet die Tyrannenstühle,
Die Tyrannenknechte Moder sind,
Wenn im Heldenbunde meiner Brüder
Deutschen Blut und deutsche Liebe glüht,
Dann, o Himmelstochter! Sind ich wieder,
Singe sterbend dir das letzte Lied.

Як і в цьому гімні, так і в деяких інших чітко прослідковується героїко-патріотична тема визволення батьківщини, його гуманістична програма.

Для Ф.Гельдерліна „золотий вік” Греції став без сумніву прикладом „найвищого розквіту людської культури”. Поет серед романтиків відокремлювався особливою силою пафосу втілення античної культури в найпрекрасніших її надбаннях. Еллінізм був у Ф.Гельдерліна не прикладкою до романтики, а самою романтикою із власними вимогами. Еллінізм – ніби ідеал самого ідеалу, його останнє удосконалення. Але неправильно думати, що він хотів пересадити античність на сучасний німецький ґрунт. Поет іде до нащадків за порадою, відбирає в їх культурі і образі життя найцінніше, притаманне, на його думку, удосконаленню сучасної людини, культури і мистецтва. В одному із своїх листів Ф.Гельдерлін писав: „Небезпечно шукати загальні закони мистецтва, спираючись при цьому виключно на Грецію. Я довго вивчав це питання і тепер знаю, що у нас з греками не може бути абсолютної схожості з греками ні в чому, за виключенням лише того, що і у греків і у нас повинно бути найважливішим за все: життєві обставини і людська доля. Як своє так і чуже ми мусимо детально вивчити. Ми не будемо наслідувати греків у своєму власному, національному, бо викладення і відродження свого власного – найбільш важка задача”.

Ці слова, на наш погляд, свідчать про глибокий історичний підхід Гельдерліна до взаємозв'язку античної і сучасної культури; в цьому він став послідовником ідеї Лессінга і Гердера, естетичні програми яких базувалися на діалектичному підході до історичного розвитку і стали основою для розвитку німецького національного мистецтва.

Німеччина змальована через античний образ, залишилася у нього країною німців, і в той же час стояла відкритою перед іншими націями, доступною їм.

У віршах відчувається абсолютна часова невизначеність. Часова полівалентність підкреслює ірреальність, але в цілому вона надає фантастичній дії вигляд життя, яке мало місце і в минулому і в теперішньому. Такий час надає віршові різноманітність відтінків змісту. Таке коливання, тобто зникнення грані між реальним та ірреальним, її ігнорування, визнане і читачем, дає можливість говорити про міфологічне художнє мислення Ф.Гельдерліна.

Література

1. Айзеншток І. Українські поети-романтики 20-40 років XIX ст. – К., 1958. – С. 55.
2. Антонов М.Л., Головенченко А.Ф. Зарубежная литература XIX в. Романтизм. – С. 374 – 387.
3. Берковский Н.Я. Романтизм в Германии. – Л., 1973.
4. Габитова Р.М. Философия немецкого романтизма. – М., 1978.
5. Гельдерлін. Сочинения художественной литературы. – М., 1962. – С. 282 – 306.
6. История немецкой литературы: В 3-х тт. – Т. 3. – М., 1986. – С. 59 – 78.
7. История немецкой литературы: В 5-ти тт. – Т. 3. – М., 1966, – С. 129 – 248.
8. Beck A./ Raabe. R.: Hölderlin. Eine chronik in Text und Bild. – Frankfurt, 1970.
9. Lüders D.: Die Welt im verringerten. Hölderlin – Studien. – Tübingen, 1968.
10. Friedrich Hölderlin, von Beißner. – München, 1973.

Аннотация

Статья посвящена поэзии Ф.Гельдерлина. Анализируя сущность поэзии Гельдерлина, невозможно не обратить внимания на заинтересованность поэта Элладой, которая чувствуется в каждом стихотворении. Для поэта характерно творческое освоение античных форм (алкеева строфа, асклепиадова строфа) и свободных ритмов.

Античность Гельдерлиновской лирики – это не только обращение к традиционным античным формам и мифопоэтическим образам. Она стала пространством формирования индивидуального мифа – целостной картины мира, которая построена по законам мифологического мышления.

Ключевые слова: немецкий романтизм, эллинизм, алкеева строфа.

Анотація

Стаття присвячується поезії Ф. Гельдерліна. Аналізуючи сутність поезії Гельдерліна, неможливо не звернути увагу на зацікавленість поета Еллагою, яка відчувається майже в кожному вірші. Для поета характерне творче освоєння античних форм (алкеєва строфа, асклепіадова строфа) та вільних ритмів.

Античність Гельдерлінівської лірики – це не лише звернення до традиційних античних форм і міфопоетичних образів. Вона стала простором формування індивідуального міфу – цілісної картини світу, яка побудована за законами міфологічного мислення.

Ключові слова: німецький романтизм, еллінізм, алкеєва строфа.

Summary

The article is devoted to the poetry of Friedrich Helderlin. Having analyzed the gist of Helderlin's poetry you can not but pay attention to the author's interest in Ellas, which is noticeable almost in each his verse. Creative mastering of antique forms (Alkeev strophe, Asclepiad strophe) and free rhythms is typical for the poet.

Antiquity of Helderlin's lyric is not just a usage of the traditional antique forms and mythopoetical images. It became the formation space of the individual myth – a comprehensive picture of the world, which is build by law of the mythological thinking.